

Lausunto

28.1.2025

MV/01854/2024

1 (8)

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Viite Lausuntopyyntö 13.11.2024 ESAELY/575/2023

Asia **SAVONLINNA, Luston asema-alueen rakennussuojelu**

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on pyytänyt Museoviraston lausunnon Savonlinnassa sijaitsevan Luston rautatieasema-alueen suojelemisesta lain rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010, Rakennusperintölaki) nojalla. Museovirasto on perehtynyt asiaan ja toteaa erityisistunnossa 28.1.2025 käsiteltynä lausuntonaan seuraavan.

LÄHTÖTIEDOT

Luston asema-alue käsittää vanhan Punkaharjun rautatieaseman asemapäällikön käytössä olleine tiloineen ja pihapiireineen, kaksi muuta rautatieläisten virkataloa piharakennuksineen sekä asemapuiston ja siihen kuuluvan lehmuskujan. Tarkasteltava alue muodostuu kiinteistöistä Harjutorppa 740-596-1-2, Harjumaja 740-596-3-13, Vanha asema 740-596-3-9, Kirkan maailma 740-596-3-3 ja Rataosa 1706 Lusto-Punkaharjun asema 740-871-15-5. Kiinteistöt ja rakennukset ovat yksityisomistuksessa lukuun ottamatta Suomen valtion omistamaa rataosuutta. Rautatieasemarakennus sijaitsee osoitteessa Finlandiantie 58.

SUOJELUASIAN VIREILLETULO

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on ottanut käsiteltäväksi rakennusperintölain mukaisen suojeluasian omasta aloitteestaan, koska valtio-omistuksessa aikanaan suojeltu rakennuskanta on siirtynyt valtiolta yksityisomistukseen.

KOHTEN HISTORIA JA KUVAUS

Luston asema-alueen keskipisteenä on Punkaharjun rautatieasemaksi valmistunut kansallisromanttinen asemarakennus vuodelta 1908. Se rakennettiin samana vuonna avatun Savonlinnan–Elisenvaaran radan varteen, radan ainoaksi IV-luokan asemaksi. Aseman rakentamisen ja sijainnin taustalla oli matkailijoiden kasvava kiinnostus Punkaharjun luonnonmaisemia kohtaan, ja aseman puitteet suunniteltiin vastaamaan muun muassa pietarilaisten vieraiden odotuksia. Rautatieliikennepaikan ja turismin side on ollut Punkaharjulla kenties vahvempi kuin millään muulla maakuntien asemalla.

Asemarakennuksen suunnitellut arkkitehti Bruno Granholm (1857–1830) oli työhön ryhtyessään jo kokenut rautatierakennusten suunnittelija. Hän toimi Rautatiehallituksen pääarkkitehtina vuodet 1892–1926. Puurakenteisten rautatieasemien rinnalla hän suunnitteli muun muassa Pasilan konepajan ja Tampereen tavara-aseman. Monille Granholmin suunnitteleuille asemarakennuksille ovat leimallisia kansallisromanttiset tyylipiirteet.

Punkaharjun asema muutettiin pysäkiksi vuonna 1953. Asema toimi kuvanveistäjä Niilo Lehikoisen ateljeena ja näyttelytilana 1980-luvulta 1990-luvulle. Vuonna 1992 asema siirtyi Metsäntutkimuslaitokselle, joka yhdessä Luston museon kanssa sisusti siihen näyttelytilan ja toteutti muutoksia sisätiloissa. Haltijatahoksi tullut Metsähallitus myi aseman sen nykyisille omistajille vuonna 2016. Ensimmäinen Aseman Taidelaiturin taidenäyttely oli seuraavana kesänä, ja toiminta jatkuu edelleen. Luston asemalla pysähtyy päivittäin useita junavuoroja.

Pitkänomainen Luston asema-alueen rakennettu ympäristö reunustaa radan vartta 300 metrin matkalta. Sitä jatkaa kaakossa lehmuskuja ja metsikkö. Kokonaisuus on säilyttänyt luonteensa, joka sillä oli alkuperäisen asemakäytön aikana, muun muassa keskeisimmät rakennuksensa ja puistomaisuutensa. Myöhempiä uudisrakennuksia (tsasouna, kioski, sauna, autotalli) on vähän ja ne ovat pienikokoisia ja ympäristöön soveltuvia. Seuraavassa käydään kokonaisuus läpi osa-alueittain. Seikkaperäisemmin rakennuksia on kuvailtu Etelä-Savon kulttuuriperintötietokannassa.

Rautatieaseman ja laiturialueen ympäristö

Asemarakennus on yksikerroksinen, hirsirunkoinen, vaaka- ja pystyvuorattu, sementtitiilikatteinen sekä lohkokiviperustainen. Sen monimuotoista arkkitehtuuria ovat katon harjakoristeet, profiloidut kattotuolit, päätykolmioiden koristeet, kuviosahattu peiterimalauditus, katoksen tukipylväät sekä jugendtyyliset ikkunat ja ovet. Ulkoväreinä ovat ruskean ja keltaisen sävyt. Kummallakin sivulla on sisäänkäynti odotussaliin ja radan puolella myös matkatavarahuoneeseen. Entisiin asemapäällikön asuinhuoneisiin sisäänkäynti on kaakkoispäädyssä.

Asemarakennuksen keskeinen sisätila on entinen III luokan odotustila. Korkean huoneen osia ovat lakattu paneelikatto tukirakenteineen, ylhäältä avoin erillinen asiakaspalvelutila, seinien paneloinnit, pariovet, ikkunoiden ja ovien koristeelliset lisävaloa tuovat ulkoseinien yläikkunat. Tämän odotustilan vieressä on entinen II luokan odotussali vaateliaammille matkustajille. Sen alkuperäistä huonejakoa, johon kuuluivat myös postin tilat, on muutettu väliseiniä poistamalla. Muun muassa katto ja listoitukset ovat samankaltaiset kuin isommassa odotustilassa. Molemmat entiset odotushuoneet taideteoksineen ja uusittuine uuneineen ovat Aseman Taidelaiturin toimitiloina. Entisen asemapäällikön konttorin ja virkahuoneiston huonejako on alkuperäisellään. Entisessä salissa on rakennuksen ainoa alkuperäinen kaakeliuuni, jonka on suunnitellut arkkitehtitoimisto Gesellius-Lindgren-Saarinen. Huoneiden kiinteää sisustusta ovat muun muassa koristeelliset paneelikatot, jugendtyyliset ovet ja koristeelliset ovilistat. Itäisen kulmahuoneen seinäpinnat ovat vuodelta 1994, jolloin huone sisustettiin metsätyönjohtajan virkahuoneeksi.

Asemarakennuksen kiviportaati, sen seinustan ja eduspihan kiveykset sekä asemalaiturin kivireunus ovat osa huoliteltua kokonaisuutta. Asemapuiston ja puutarhan historiallisia elementtejä, kuten sireenimaja, on nykyisten omistajien toimesta palautettu ja tuotu esille.

Tavaramakasiini sijaitsee radan laidalla asemarakennuksen luoteispuolella. Se on yksikerroksinen, lohkokiviperustainen, vaakavuorattu, satulakattoinen ja rankorakenteinen puurakennus vuodelta 1908. Keltaisilla ulkoseinillä on valkoiset listat sekä ikkunat ja pariovi radalle päin. Alkuperäisluonteisiin huonetiloihin kuuluu muun muassa lämpimässä säilytettävän tavaran huone yksine tiiliuuneineen.

Asemarakennuksen itäpuolella, lehmuskujan alkupäässä on matkustajia palvellut säterikatteinen huvimaja vuodelta 1928. Kate on vaihdettu saumapelliksi vuonna 2018. Rakennus on säilyttänyt alkuperäisen hahmonsa ja näkyvän asemansa asemalaiturin päätteensä.

Asemapäällikön vanhempi talousrakennus vuodelta 1908 sijaitsee asemarakennuksen eteläpuolella, entisen asuinpihan laidalla. Yksikerroksisen, vuoratus, satulakattoisen ja lohkokiviperustaisen rakennuksen runko on navetan osalta hirsinen, muutoin rankorakenteinen. Seinät ovat vaaleat, listat ja räystäät valkoiset. Väliseinien jaetuissa huonetiloissa on ollut navetta sontaruumineen, puuliiteri, vaunuliiteri, ruoka-aitta ja huussi. Eriluonteiset tilat hahmottuvat hyvin tämän päivän tilanteessa, jossa pääkäyttö on näyttelytoiminta.

Asemapäällikön toinen talousrakennus 1950-luvulta on edellisen kaakkoispuolella. Nurkkakiviä lukuun ottamatta sen rakennustapa on samantapainen kuin vanhemman talousrakennuksen. Siinä on yksi näyttelykäytössä oleva huone. Ikkunoista osa on uusia.

Asemapäällikön kellari vuodelta 1908 sijaitsee vanhemman talousrakennuksen luoteispuolella. Sen runko on punatiilinen, harjakatto saumapeltinen. Eteisessä on vanha tulisija. Rakennus on näyttelykäytössä. Kellarin vieressä on vanhan esikuvan mukaan uudelleen rakennettu lottakahvilakioski.

Rautatieaseman kaakkoispuolella sijaitseva tsasouna on alueen uudisrakennuksia. Se siirrettiin paikalleen vuonna 2019. Alkujaan se on ollut kontiolahtelainen vilja-aitta 1800-luvulta.

Lehmuskuja

Asema-alueen historiallisiin elementteihin kuuluu 282 metriä pitkä lehmuskuja, jossa on 69 puistolehmusta. Kujanteen keskellä on hiekkakäytävä ja reunoilla nurmikko. Höyryveturien aikaan lehmuskujalla oli myös kipinöiltä suojaava tehtävä. Aseman nykyiset omistajat ovat palauttaneet tämän istutetun alueen alkuperäistä luonnetta.

Pohjoinen kaksoisvahtitupa

Asema-alueen luoteisimpana pihapiirinä on arkkitehti Bruno Granholmin suunnittelema pohjoinen kaksoisvahtitupa sekä sen kaksi talousrakennusta ja kellari vuodelta 1908. Nämä vahtituvan alkuperäiset rakennukset ovat säilyneet ulkoasultaan valmistumisaikansa asussa.

Entisen kaksoisvahtituvan asuinrakennus on yksikerroksinen, vaakavuorattu, hirsirunkoinen, satulakattoinen ja lohkokiviperustainen. Yleisväri on punainen, listat, ikkunapuitteet ja räystäät valkoiset. Ulkoasun piirteitä ovat vinoneliöikkunat ja ikkunoiden vuorilistojen puuleikkaukset. Rakennuksessa on alkuperäisen tilanteen kaltaisesti kaksi asuinhuoneistoa ja niissä neljä peltivaippauunia. Sisätiloissa on tehty muutoksia muun muassa pintamateriaaleihin.

Pihapiirin luoteislaidan talousrakennus käsittää nykytilanteessa liiterin ja varaston. Se on yksikerroksinen, vaakavuorattu, rankorakenteinen, satulakattoinen ja lohkokiviperustainen rakennus. Yleisväri on punainen, listat, ikkunapuitteet ja räystäät valkoiset, ovet keltaiset. Julkisivu neljine ovineen on symmetrinen.

Pihapiirin etelälaidan talousrakennus toimii varastona. Siinä entinen talli ja huussi kummassakin päädyssä. Rakennustapa on yhtäläinen edellisen kanssa.

Edellisten välissä on punatiilirunkoinen, osin laastilla vuorattu kellari. Sen sisällä on vanha tilajako. Lähimaasto on vesoittunut.

Alkuperäisten pohjoisen kaksoisvahtituvan rakennusten kaakkoispuolella, tulotien varressa on saunarakennus 1900-luvun keskivaiheilta, mahdollisesti vuodelta 1953. Se on lyhytnurkkainen vuoraamaton hirsirakennus. Seinät ovat keltaiset valkoisin listoin. Sisätiloina ovat tupa, keittiö, pesuhuone ja löylyhuone.

Eteläinen kaksoisvahtitupa

Asema-alueen kaakkoisimpana pihapiirinä on arkkitehti Bruno Granholmin suunnittelema pohjoinen kaksoisvahtitupa sekä sen talousrakennus ja kellari vuodelta 1908. Nämä vahtituvan alkuperäiset rakennukset ovat säilyneet pääosin alkuperäisasussaan. Pihapiirin puusto on monipuolinen ja runsas.

Entisen kaksoisvahtituvan asuinrakennus on yksikerroksinen, vaakavuorattu, hirsirunkoinen, satulakattoinen ja lohkokiviperustainen. Yleisväri on keltainen, listat, ikkunapuitteet ja räystäät valkoiset. Kate on sementtitiiltä. Rakennuksessa on tehty joitakin muutoksia muun muassa sisäänkäynnin, ulkovärin ja sisätilojen osalta. Huoneissa on säilynyt peltivaippauuneja.

Edellisen eteläpuolinen talousrakennus on tiloiltaan ja julkisivupiireiltään samankaltainen kuin pohjoisen vahtituvan luoteislaidan talousrakennus. Katteeksi on vaihdettu palahuopa.

Pihapiirin kaakkoislaidalla on punatiilirunkoinen, laastivuorattu kellari. Sen vierusta on kiviä ja maa-ainesta.

Asuinrakennuksen kaakkoispuolella on vuonna 2016 rakennettu autotalli, jonka ulkoasu jäljittelee alkuperäisen talousrakennuksen piirteitä. Kellarin ja talousrakennuksen välissä on hiljattain valmistunut punainen pulpettikattoinen liiteri.

KAAVA- JA SUOJELUTILANNE

Luston asema-alue sisältyy kahteen valtakunnalliseen inventointiin, jotka määrittävät sen asemaa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisena kulttuuriympäristökohteena. Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnin (RKY 2009) mukaan kyseessä on arkkitehtuuriltaan ainutlaatuinen kansallisromanttinen rautatierakennus ja asema-alueella on poikkeuksellisen komea puusto, muun muassa pitkä lehmuskuja. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnissa (VAMA 2021) tuodaan esille hotellien, rautatieaseman ja parantolan yhdessä harjuluonnon kanssa muodostama ainutlaatuinen historiallinen ja esteettinen kokonaisuus, joka on säilyttänyt ilmeensä hyvin, sekä alueen arvot matkailukulttuurin kannalta. Lisäksi Punkaharju on yksi Suomen kansallismaisemista.

Etelä-Savon maakuntakaavassa Luston asema-alue on huomioitu kulttuurimaiseman ja/tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti merkittävänä alueena. Suunnittelumääräyksen mukaan alueen käytön suunnittelussa on otettava huomioon alueen historiallisesti tai ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset, rakennusryhmät, puistot tai maisema-alueet taikka muut niihin verrattavat erityisarvot.

Puruveden rantayleiskaavassa (2005) rautatieasema on palvelujen ja hallinnon aluetta (PY) ja kaksoisvahtituvat pientalovaltaista asuinaluetta (AO), jotka on osoitettu rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi rakennukseksi tai rakennetuksi alueeksi (sr). Suojelumääräyksen mukaan alueen pääkäyttötarkoituksen mukainen toiminta ja rakentaminen on sopeutettava alueen rakennustaiteellisiin, kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin arvoihin sekä rakennuksissa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden ja käyttötarkoitusten muutosten on oltava sellaisia, että rakennusten rakennustaiteellisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemakuvan kannalta arvokas luonne säilyy. Lisäksi suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että uudisrakentaminen ja olemassa oleviin rakennuksiin tehtävät muutokset sopeutuvat ympäristöön. Kaavamääräykseen sisältyy suositus, että rakennusten kunnostusten tai peruskorjausten yhteydessä on pyrittävä säilyttävään peruskorjaukseen tai palauttamaan rakennus alkuperäiseen asuunsa.

Alueella ei ole asemakaavaa.

Osa Luston asema-alueen rakennuksista on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla (valtioneuvoston päätös 17.6.1993). Nämä ovat rautatieasemarakennus, tavaramakasiini ja huvimaja sekä pohjoisen vahtituvan asuinrakennus, kaksi talousrakennusta ja kellari. Asemarakennus on suojeluluokassa S1 suojeltu myös sisätiloiltaan, muut rakennukset suojeluluokassa S2 vain ulkoasultaan. Lisäksi Luston asema-aluetta koskee suojeluluokka S4. Suojelupäätöksen valmistelun yhteydessä asemapäällikön kaksi talousrakennusta ja kellari luokiteltiin ulkoasultaan varjelluiksi (V2).

Lisäksi Luston asema-alueen rakennuksia sisältyy niin sanotun Rautatiesopimuksen (Sopimus menettelytavoista valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden säilyttämiseksi ja suojelemiseksi 22.9.1998) kohteisiin. Näitä ovat asemapäällikön kaksi talousrakennusta ja kellari, pohjoisen kaksoisvahtituvan asuinrakennus, eteläisempi talousrakennus ja saunarakennus, eteläisen kaksoisvahtituvan asuinrakennus, talousrakennus ja kellari.

KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITYS

Luston asema-alueella on rakennusperintölain 8 §:n tarkoittamaa valtakunnallista merkitystä seuraavilla perusteilla.

Luston rautatieasema on arkkitehtuuriltaan ainutlaatuinen kansallisromanttinen rautatierakennus. Siihen liittyvä rakennettu ja istutettu ympäristö on myös lajissaan rautatierakentamisen korkealuokkaisimpia esimerkkejä, (harvinaisuus)

Punkaharjun matkailukulttuuriin ovat kuuluneet arkkitehtuuriltaan näyttävät rakennukset, joihin asemarakennus kuuluu. (tyypillisuus)

Luston asema-alueen rakennuskanta edustaa rataverkon vilkasta rakentamiskautta ja Rautatiehallituksessa tehtyä huolellista suunnittelua ja toteutusta. Asemalla on erityisen kiinteä yhteys alueen turismin vaiheisiin. (edustavuus, historiallinen todistusvoimaisuus)

Luston asema-alueen rakennuksissa ja ympäristössä toteutuu alkuperäisen rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen. Rautatierakennuksen ja sen pihapiirin nykyinen käyttö jatkaa sen alkuperäisluonnetta matkailuun liittyvänä kohteena. (alkuperäisyys)

SUOJELUN KOHDENTUMINEN

Luston rautatieaseman suojeltava alue voidaan jakaa neljään osa-alueeseen: varsinaiset rautatieaseman rakennukset ja pihapiiri, asemapuiston lehmuskuja, pohjoisen kaksoisvahtituvan rakennukset ja pihapiiri sekä eteläisen kaksoisvahtituvan rakennukset ja pihapiiri. Näistä ensisijainen rakennusperintölain soveltamisen alue on varsinaisen rautatieaseman rakennukset ja pihapiiri, mikä perustuu etenkin rautatieasemarakennuksen sisätilojen suojelutarpeeseen ja rakennuksen huomattavaan kulttuurihistorialliseen arvoon. Lehmuskujan suojelua rakennusperintölailla on mahdollista tutkia, koska se muodostaa lain soveltamisen kohteisiin kuuluvan istuttamalla muodostetun alueen.

Suojelun kohdentamisen tarve käydään seuraavassa läpi osa-alueittain.

Suojelun tarve kohdistuu rautatieasemarakennuksen ulkoasuun, rakennusrunkoon, sisätilojen huonejakoon ja säilyneeseen alkuperäiseen kiinteään sisustukseen sekä huvimajan, asemapäällikön kahden talousrakennuksen ja kellarin sekä tavaramakasiinin ulkoasuun ja rakennusrunkoon. Asemarakennuksen alkuperäistä kiinteää sisustusta ovat entisen asemapäällikön ruokasalin alkuperäinen kaakeliuuni, odotussalin palvelutiski ja rahtitila seinäosineen, huoneiden katot ja seinien paneloinnit, listoitukset ja väliovet. Suojelun tarve ei koske metsätöyhtöjohtajan huoneena aikanaan toimineen näyttelytilan uusittuja pintoja. Pihapiirissä suojelun tarve kohdistuu asemakäytön aikaisiin eriluonteisiin osiin (tulotie, eduspiha, asemalaituri reunakivetyksineen, asemapuisto käytävineen). Luston aseman erityispiirteinä ovat asemarakennukseen ja tavaramakasiiniin liittyvät kivetyt pihan osat ja rakennusten vierustat.

Asemapuiston lehmuskujan puut ja puistokäytävä tulee säilyttää koko matkaltaan tarvittaessa lehmuksia uusien.

Suojelun tarve kohdistuu pohjoisen kaksoisvahtituvan asuinrakennuksen, kahden talousrakennuksen ja kellarin ulkoasuun ja rakennusrunkoon. Pihapiirissä tulee säilyttää rakennusten välinen avoin piha ja alueen puistomainen luonne.

Suojelun tarve kohdistuu eteläisen kaksoisvahtituvan asuinrakennuksen, alkuperäisen talousrakennuksen ja kellarin ulkoasuun ja rakennusrunkoon. Pihapiirissä tulee säilyttää rakennusten välinen avoin piha ja alueen puistomainen luonne.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja väryksestä. Julkisivuaukkoihin liittyvät alkuperäiset rakennusosat eli ikkunat ja ovet ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusten rakennusrunko käsittää kantavaan runkoon kuuluvat perustukset, ulkoseinät, väliseinät sekä ala-, väli- ja yläpohjat, muuratut hormirakenteet sekä kattorakenteet.

EHDOTUS SUOJELUMÄÄRÄYKSIKSI

Museovirasto puoltaa rakennusperintölain soveltamista Luston asema-alueen suojeluarvojen turvaamiseksi ja ehdottaa annettavaksi seuraavat suojelumääräykset.

1. Rakennuksia ympäristöineen on hoidettava ja käytettävä siten, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikenny. Korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen.
2. Rakennusten ulkoasu, rakennusrunko, keskeiset sisätilat ja kiinteä sisustus on säilytettävä ”suojelun kohdentumisessa” määritellyn mukaisesti.
3. Korjaamisen lähtökohtana on suojeltujen rakenteiden, rakennusosien, materiaalien ja pintojen säilyminen. Korjauskelvottomat rakennusosat voidaan uusia alkuperäistä toteutusta vastaten. Mikäli rakennusosia on aiemmin uusittu tästä poiketen, on ne viimeistään elinkaarensa päässä uusittava rakennuksen ominaispiirteisiin soveltuvalla tavalla.
4. Rakennus- ja talotekniset sekä käyttötarkoituksen edellyttämät muutokset on sovitettava rakennusten arkkitehtuuriin ja muihin ominaispiirteisiin.
5. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä on kuultava Museovirastoa, joka myös antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.

Pääjohtaja

Tiina Merisalo

Erikoisasiantuntija

Timo Kantonen

Tiedoksi

Savonlinnan kaupunki/Riihisaari – Savonlinnan museo

Asiakirjan sähköinen allekirjoitus
Elektronisk underskrift av document
Electronic signature of a document

Asia / Sak / Case

MV/01854/2024

SAVONLINNA, Luston asema-alueen rakennussuojelu

Asiakirja / Dokument / Document

MV/01854/2024-3

SAVONLINNA, Luston asema-alueen rakennussuojelu